

**Хуманитарне војне интервенције
(приредили Јован Бабић и Петар Бојанић),
Службени гласник, Београд 2008, 325 стр.**

Питање моралне и правне оправданости интервенције у унутрашње послове неке суверене државе јесте једно од најинтригантнијих којим могу да се баве политичка и правна филозофија и етика у глобализованом свету. Управо овом тешком и надасве занимљивом материјом се баве текстови сакупљени у збирку *Хуманитарне војне интервенције*, насталу као користан штампани додатак серије интернационалних конференција о међународном праву и етици. Приређивачи су њоме покушали да покрију можда недовољно обрађено подручје друштвених наука једном вредном и разноврсном колекцијом есеја о тешкоћама, потребама и/или дужностима помагања странцима у ситуацији кад их сопствена држава угрожава. Било да су аутори доказивали да је суверенитет етички ирелевантан, или да непоштовањем граница интервенијент само улази у врзино коло недоследности, физичке опасности, лицемерства или ништења воље, слободе или цивилизацијске самосвести других заједница, ова аргументација представља незаобилазно штиво за сваког кога интересују питања будућности националне државе, односа глобализације и демократије, људских права. Чак и да је тачно уверавање реалистичке школе да је хуманизам био „пролазна мода“, не може се порећи базични значај етичких разматрања праве улоге државе и смислености пропуштања или успоравања иностраног мешања. Кад-тад, међутим, ова разматрања морају поново доћи у фокус научног истраживања, јер је њихов садржај сувише значајан да би се користио као пука апологија историјског тренутка или учвршћивања примата једине суперсиле.

Књига се састоји из предговора и 18 текстова различите структуре, теоријског приступа, времена настанка, па и стила. Повезује их идеја моралног у међународним оквирима и рефлексија о пожељној реакцији на систематско кршење права *са оне стране границе*, којом су се бавили бројни великани политичке и правне мисли. Дисциплинарна и (до граница утврђених основном идејом) тематска разноликост (нешто друго се, с обзиром на амбивалентну филозофско-научну подлогу критеријума одабира, није ни могло очекивати), увек доноси мноштво прилика за налажење чвршћег доказа, становишта или примера; но, то је често и елемент који отежава читање и захтева стално враћање и поређење конкретних мишљења и метода који су у појединачном раду прихваћени.

Већ у првом од понуђених радова, струји мишљења које се противи интервенцији придружује се Џон Стјуарт Мил који образлаже класично (али не без недоследности) да слобода мора бити освојена, а не подарена. Он такође прави разлику између цивилизованих и примитивних народа, те у складу с тим даје различите предлоге за случајеве интервенције у њихове послове. Мајкл Волцер, ипак, са много више свежих аргумената брани начело неинтервенције –

он појашњава принцип излагања војника ризику, отвара изузетно важну дебату о томе ко и како треба или сме да насилним путем спасава од терора и угњетавања; али у исто време наводи и изузетке од начела. На питање да ли се и у којој мери одлуке о спашавању странаца могу посматрати као морално питање, Бернард Вилијамс одговара негативно, јер су те одлуке увек примарно политичке. Патње невиних, дакле, чине само један од разлога који утиче на доношење одлуке о интервенцији. Није јасно, међутим, зашто би оне *морале* да буду само један од фактора, а не недвосмислени механизам који би изражавао неко утемељено морално начело.

Што се тиче супротног тabora, изврстан текст о општем моралу као довољној потпори пробоја суверенитета написао је Тери Нардин. Он оживљава сећање на већ донекле заборављену природноправну школу и њену одбрану библијске максиме „*не стој доконо крај крви ближњег свог*“. То значи да је, у случајевима очигледног кршења људске слободе или угрожавања живота, срушити табу државних граница не само право, већ и обавеза. Наравно, ми унапред не знамо извесно шта ће се догодити ако то учинимо; за ту дилему нам може бити од користи други есеј из збирке, онај Ентонија Елиса, о дихотомији консеквенцијализма и неконсеквенцијализма, тј. избора разумевања вредности неког поступка по његовим последицама или по неком другом принципу. Стиче се утисак да аутори (макар овде заступљени) који полазе од морала као универзалне категорије, лакше себи дозвољавају проинтервенционистички став и релативизацију постојећег легалног и политичког поретка. Разлози могу бити различити – можда управо њихово филозофско опредељење, мањак познавања или признавања оправданости права какво је тренутно на снази, склоност ка повезивању права и морала или нешто слично.

На другачији начин проблему приступа Георг Мегле. Дефинишући најпре хуманитарну интервенцију, он таксативно нуди услове које она треба да испуни да би заиста била таква, у виду једноставног теста. Побројани услови су, углавном, они које и удбеници етике или мировних студија набрајају (неужност, тј. последње прибежиште, морално допуштена средства, минимизација штете за субјекта, жртву, треће стране итд.). Циљ је смањити кршење права, дакле деловати унапред, а не расправљати о накнадним модусима исправљања неправде, на шта се паметно упозорава и у есеју *Превентивне хуманитарне интервенције*.

Занимљиво је да Повеља Уједињених нација (као универзални међународни уговор) забрањује интервенцију у унутрашње послове суверене земље, притом не забрањујући, рецимо, апартхејд, што подвлачи Алфред Рубин. Али, оно што је недовољно објашњено и у његовом излагању и, иначе, у целој збирци (а, по мом мишљењу, представља можда и њен највећи недостатак) јесте како испунити јаз између потенцијалног космополитског и актуелног међународног права. Односно, нема прецизнијих планова реформе кроз превазилажење моралне упитности овог последњег, ако она постоји. Фактичка разлика између револуције или рата и интервенције је незнатна, али је формална често велика. Као да се заборавља да главна опасност некад није у томе што се десила интервенција, него што је она посебне врсте, *војна интервенција*. Кад говоримо о претежно правним анализама, може се бранити и став Берлија Вилкинса да је битно изнова регулисати питање интервенције (укључујући и принудну) имајући у виду и обавезу држава да поштују људска права, макар

какво да решење буде (против ње или у њену корист), а не остати при одлучивању од случаја до случаја.

Многима ће бити посебно инспиративна неколицина есеја о једној већ извршеној хуманитарној интервенцији (ако је она то била) – НАТО бомбардовању Србије због ситуације на Косову и Метохији. За познаваоце америчке политичке сцене позната фигура, Вилијем Бакли, пише непристрасно о одбрани интервенционизма на основама доктрине праведног рата, па на основама више подваријанти либералне традиције људских права, а поставља и питања о војним последицама и Милошевићевој капитулацији. Ричард Фолк, пак, код овог случаја инсистира на напуштању вулгарног легализма и залаже се за контекстуални приступ тзв. „конфигуративног права“, који би тек био у стању да реши оно што ниједна правна научна анализа понаособ не може. Дакле, ствар је у прикладном чињеничном тумачењу, а не у јаловим наклапањима око самог текста правила.

Врло важно питање настајања нове норме међународног права потезе Алан Бјукенен. Увођење новог правила је мукотрпан посао, али понекад су промене потребне а легални ресурси за реформу ограничени. Он убедљиво одбацује схватање по коме се увек треба понашати законито; ради морала и промене система се некад позитивне међународне норме морају кршити, јер систем може бити и јесте неправадан, или нелегитиман, или у неслагласности са идеалом права. Но, све то не значи да је нпр. интервенција на Косову била морално оправдана – она то није из више разлога, рецимо јер је сумњиво и веома слабо вероватно да би промена понашања била довољна да покрене ланац догађаја који би постигао *opinio iuris* обичаја као извора права, и јер је питање да ли би такав проинтервенционистички обичај уопште представљао побољшање система. Чињеница је, међутим, да је Савет безбедности већ показао (резолуција 794 о Сомалији) да може оправдати уплићање из хуманитарних разлога. Ово разјашњава Николас Вилер, следећи Бјукененове трагове, премда се у Сомалији радило о ситуацији фактичког непостојања ефективне власти на односној територији. Случај Косова је ипак доказ да Савет још није спреман да формално прихвати тај принцип.

Осим тога, аутор и један од приређивача, Јован Бабић, критикује једнообразан критеријум вредновања исправности у праву, за разлику од оног у моралу. Он претпоставља да би унификација права водила у светску државу која би тешко била демократска, јер би подразумевала велика овлашћења „светске полиције“, те константно произвођење нових сукоба, монополизацију силе, укидање плурализма итд. По мом суду, међутим, његово је појашњење упитно – и сам признаје да није сигурно да супрематија једног центра са собом увек повлачи немогућност политичке слободе. Штавише, ако би „предузетници норми“ (појам фино објашњен од стране конструктивистичке школе) успели убедити остале државе, али и своје грађане, у исправност концепта „суверености као одговорности“, вероватно би за ту и сваку другу слободу тада било мање препрека. У том случају, тај би концепт исправно био схваћен кроз истински минимум остварених људских права, а не, нпр. као западна либерална демократија, чиме се може одговорити и најжешћим примедбама интервенцији (оним од стране вредносних плуралиста), што показује Џенифер Велш у последњем раду збирке.

Општа оцена која се може дати збирци *Хуманитарне војне интервенције* је врло добра. Кључни квалитет књиге је обухват; мало које од комплексних питања међународне етике у њој није постављено. Што се одговора тиче, ту ће већ свако морати да пронађе властито, а тај посао олакшава ванредно обиље материјала. Читаоци ће свакако имати шансу да се још једном замисле над правичношћу и моралношћу света у коме живе, улогама државних структура, међународних прописа, а поједини радови, по мојој процени, завређују епитет антологијских. Ту пре свих мислим на дела Терија Нардина (најбоље обрађује питања морала и обавезе помагања), Мајкла Волцера (о опасности интервенционизма као правила), Алфреда Рубина (пише о правилу немешања, Повељи УН) и Алана Бјукенена (о међународноправним нормама и њиховој промени), мада су и остале анализе несумњиво корисне. У условима оскудице литературе на српском језику из ових области, ова збирка је незаменљив извор крајње озбиљног *pro et contra* образлагања о овој интригантној теми.